

VÁCLAV HAVEL – SONNINGOVA CENA (KODAŇ, 28. KVĚTNA 1991)

METODICKÝ LIST PRO PEDAGOGY

KONTEXT

Sonningovu cenu za přínos evropské civilizaci převzal Václav Havel v průběhu státní návštěvy Dánska v roce 1991 na slavnostním shromáždění učitelů a studentů Kodaňské univerzity z rukou jejího rektora O. Nathana. Toto nejvýznamnější dánské ocenění uděluje Kodaňská univerzita od roku 1950 jednou za dva roky a mezi laureáty patřil například Winston Churchill nebo Ingmar Bergman. Částku osmdesáti tisíc dolarů spojenou s cenou věnoval Václav Havel nadaci Charty 77 na konto Miša (konkrétně na zakoupení Leksellova gama nože).

PREZIDENTSKÝ PROJEV

Tento projev spadá do prvních let prezidentského období Václava Havla, konkrétně do roku 1991. Pronáší ho člověk, který se nachází ve zvláštní životní situaci. Poté, co byl od začátku sedmdesátých let zakázaným autorem a předním československým disidentem, který kritizoval praktiky totalitního režimu již od konce padesátých let, se Václav Havel ocitá v roli prezidenta země, jež je na začátku složité cesty k transformaci v demokratickou společnost. Václav Havel, jak se vyjádřil v projevu v americkém Kongresu v únoru 1990, „nechodil do žádné prezidentské školy“, a najednou bez jakékoli politické přípravy musí čelit povinností hlavy státu.

Z povahy textu je zřejmé, že se nejedná o typický politický projev psaný zaměstnanci prezidentské kanceláře. Václav Havel do projevu vkládá své osobní zkušenosti a zážitky a kus sebe samotného. Martin Palouš v předmluvě výboru prezidentských projevů s názvem *Sám sobě podezřelý* tento moment charakterizuje jako „osobní politickou filozofii“. Východiskem Havlovy politické nebo veřejné činnosti je osobní politická filozofie, kterou velmi konzistentně formuloval ve všech svých textech počínaje důležitým Dopisem Gustávu Husákovi z roku 1975. Za základní Havlovu tezi Martin Palouš považuje fakt, že každý, kdo chce vzdorovat totalitě, musí začít u sebe a přezkoumáváním vlastního myšlení a zkušeností. Václav Havel vždy apeluje na to, že člověk musí převzít za svět osobní zodpovědnost. Ta znamená mimo jiné si vnitřně i veřejně položit otázky, před kterými společnost ráda uniká. Moment kladení nepřijemných otázek a morálních apelů na vlastní odpovědnost nacházíme

v mnoha Havlových projevech.

Otázky, které si v tomto projevu Václav Havel klade, nesouvisí s komunistickou totalitou, ale s jeho novou rolí vysokého státníka, který má na jedné straně velkou zodpovědnost, na straně druhé se mu otevírá nečekaná plejáda výhod a privilegií. V projevu je Václav Havel osobní, sám sebe staví po bok politikům, kterým byla do rukou vložena moc a s ní mnoho nepsaných výhod, které jim mají usnadnit složitou práci. Tyto výhody však často rostou a bobtnají a člověk „opilý“ mocí může přestat vnímat hranici, kdy jsou ještě výhody nezbytně nutné k vykonávání politické odpovědnosti, a kdy začínají být čistě osobní potřebou potvrzování si vlastní důležitosti, nadřazenosti a nástrojem k upevnování moci. Moc v sobě skrývá mnohá pokušení, dává mocným pocit, že jsou lepší a důležitější než ostatní, že některá pravidla pro ně neplatí a že mají nepřetržitý nárok na výjimky. Politika má ale být podle Václava Havla založena na odpovědnosti k celku, politik by měl být člověk na morálně vyšší úrovni, pro kterého by zákony a pravidla měly platit dvojnásob: „Politika je oblast lidské činnosti, která klade zvýšené nároky na mravní cit, na schopnost kritické sebereflexe, na skutečnou odpovědnost, na vkus a takt, na schopnost vcítění do duše druhých, na smysl pro míru, na pokoru. Je to zaměstnání pro obzvláště skromné lidi. Pro lidi neobelhatelné.“ I když tento projev pronesl Václav Havel v roce 1991 a naše společnost se na první pohled od té doby změnila, otázka nemorálního chování mocných, nepochopení smyslu politiky a odpovědnosti politika jsou stále aktuální. Stejně aktuální je otázka role prezidenta, jeho odpovědnosti a povinností, a to o to více, že v současné době je prezident volen v přímé volbě.

Zdroj: Martin Palouš: Nad politickou filozofií Václava Havla. Úvodní texty výboru prezidentských projevů Sám sobě podezřelý, Knihovna Václava Havla, Praha 2014.

JAK A PROČ ČÍST UKÁZKU VE VÝUCE

Tento projev studentům ukazuje Václava Havla v roli prezidenta, jak si ho možná ještě někteří pamatují, nebo jak ho nejčastěji vídávají v médiích a na fotografiích. Přesto obraz, kterým se v projevu vykreslí, může být pro mladé posluchače překvapivý. Václav Havel se ukazuje jako netypický politik, či spíše politik-filozof, který umí – díky své minulosti, životním zkušenostem i literárnímu talentu – zaujmout čtenáře jak jazykem, tak osobním sdělením a otevřenou výpovědí o sobě samém.

Na první pohled je zřejmé, že se jedná o promyšleně koncipovaný text s jasným apelem, který se čtenáře dotkne především tím, že v něm Václav Havel mluví o sobě. Problém moci neprezentuje jako obecný, ale jeho se bytostně dotýkající. Musí být člověkem, jenž je schopen tlaku moci odolat a nestát se jedním z těch, které ve své politické praxi denně potkává. Před posluchačem neskrývá své vnitřní obavy, a tím se jeho projev stává výrazně silnějším, než kdyby vystupoval jako sebejistý politik. Václav Havel v projevu otevírá otázku moci, odpovědnosti člověka, odpovědnosti politika i politiky jako služby zemi. Právě osobní pochyby a až překvapivá otevřenost jsou základní atributy, kterými má text výjimečnou schopnost oslovit mladou generaci a zároveň v ní vyvolat otázky – jak o roli Václava Havla

v historii nové demokratické země, tak o politické moci a odpovědnosti v době, která studenty obklopuje.

Ukázka umožňuje učitelům diskutovat se žáky a studenty o řadě různorodých témat:

- o Václavu Havlovi jako netypickém prezidentu – literátovi, disidentovi a filozofovi, který klade otázky o směřování společnosti,
- o moci (nejen politické) a jejím zneužití,
- o smyslu politiky a politické odpovědnosti,
- o roli prezidenta, jeho odpovědnosti a povinnostech,
- o vlastnostech, které by politici měli mít, a principech, které by měli ctít,
- o propojení projevu se současnou situací a diskusí o politické kultuře.

Návrhy konkrétních otázek a aktivit obsahuje pracovní list.